

Wymiary egzystencjalizmu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Karl Jaspers, *Wprowadzenie do filozofii*, tłum. A. Wołkowicz, Warszawa 1998.
- Źródło: Martin Heidegger, *List o humanizmie*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, tłum. Józef Tischner, Warszawa 1988, s. 408–409.
- Źródło: Jean-Paul Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, tłum. Anna Rudzińska, Warszawa 1988, s. 442.

Wymiary egzystencjalizmu

Nevit Dilmen, *1000 Cubes*, 2002

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Egzystencjalizm podejmuje fundamentalne kwestie dotyczące ludzkiego losu, wartości człowieka i jego życia, ludzkich powinności. Refleksją dotyczącą tej tematyki przenika różne postacie i odmiany filozofii egzystencjalnej. Czy egzystencjalizm jest wciąż żywy? Czy jego pytania są nadal aktualne? Czy może jeszcze wpływać na kulturę, w szczególności na literaturę i sztukę? Czy egzystencjalizm jest filozofią uniwersalną, do której wciąż będziemy się odwoływać?

Twoje cele

- Wymienisz głównych przedstawicieli egzystencjalizmu.
- Scharakteryzujesz humanistyczny, etyczny i indywidualistyczny wymiar egzystencjalizmu.
- Przeanalizujesz fragmenty tekstów egzystencjalistycznych.
- Wskażesz różnice i podobieństwa w różnych postaciach egzystencjalizmu.

Przeczytaj

Trzy wymiary egzystencjalizmu

Filozofia **egzystencjalna**, której zapowiedzi możemy odnaleźć wprawdzie już w starożytności, w sensie ścisłym – jako ruch umysłowy – powstała dopiero w XX w. Nie można uznać jej za szkołę ani system filozoficzny, ponieważ jej twórcy nie opracowali metody w znaczeniu akademickim ani nie stworzyli żadnego ośrodka akademickiego, w którym by ją uprawiano, mimo że jej główni przedstawiciele: Martin Heidegger czy Karl Jaspers byli profesorami uniwersyteckimi. Stało się tak dlatego, że egzystencjalizm był ściśle związany z indywidualnym doświadczeniem życiowym myślicieli, którzy go współtworzyli. Łączyła ich przede wszystkim podejmowana **problematyka egzystencjalna**, a nie metoda lub przekonania filozoficzne. Założenia także myśl ta była bliska twórczości literackiej, miała wyrażać ludzkie przeżycia. Odrzucała ona także filozofię systemową, ponieważ uznawała, że ludzka **egzystencja** wymyka się uprzedmiotawiającej i systematycznej refleksji filozoficznej.

W egzystencjalizmie (filozofii egzystencjalnej) można wskazać trzy główne wymiary:

humanizm
Uznanie wyjątkowości ludzkiego istnienia i koncentracja na człowieku; uznanie wartości każdego człowieka; akcentowanie godności i wolności człowieka.
indywidualizm
etyzm

Twórcy egzystencjalizmu

Jednym z najważniejszych filozofów XX w., któremu przypisuje się ufundowanie nowoczesnego egzystencjalizmu (choć on sam nigdy nie uznawał się za jego przedstawiciela), był filozof niemiecki, **Martin Heidegger** (1889-1976). Cieniem na jego biografii kładzie się jego członkostwo w NSDAP i sympatia dla narodowego socjalizmu, zwłaszcza w pierwszej fazie jego istnienia. Heidegger w swej najważniejszej książce *Bycie i czas* podkreśla konieczność reorientacji filozofii z problemu bytu (tego, co istnieje) na problem bycia (istnienia). Bycie dla Heideggera jest świadome – bycie jest obecnością i doświadczeniem, jest zawsze **byciem-w-świecie**. Najważniejszą cechą ludzkiej egzystencji staje się wedle tego myśliciela jej uwikłanie w czas i nieuchronny kres, stąd człowiek jest **bytem-ku-śmierci**. To z kolei wywołuje trwogę – uznanie niepewności i nicości

wszystkiego, co nas otacza oraz wymaga troski – rozpoznania przypadkowości swej egzystencji i zaangażowania w otaczającą rzeczywistość, dzięki czemu człowiek ocala godność i wolność.

Właściwym twórcą egzystencjalizmu był francuski filozof i pisarz, **Jean-Paul Sartre** (1905-1980). To on jest autorem słynnej formuły ujmującej skrótowo główną ideę egzystencjalizmu: „Egzystencja poprzedza **esencję**”. Oznacza to, że od tego, czym jest byt (zwłaszcza człowiek), ważniejsze jest to, jak ten byt (człowiek) żyje (istnieje), co ujawnia się w jego doświadczeniu. To bowiem, **w jaki sposób istnieje, określa to, czym jest**. Najważniejsze filozoficzne dzieło Sartre’a to *Byt i nicność*. Autor rozróżnia tam pojęcie człowieka jako przedmiotu: **byt-w-sobie**, i świadomego podmiotu: **byt-dla-siebie**. Sartre akcentuje kwestię ludzkiej wolności i związanej z tym odpowiedzialności.

Filozofem, który nawiązywał do myśli zarówno Heideggera, jak i Sartre’a, był **Karl Jaspers** (1883-1969). Jego wkład w rozwój myśli egzystencjalistycznej polegał przede wszystkim na próbie uzgodnienia jej z myślą chrześcijańską oraz na sformułowaniu koncepcji **sytuacji granicznych**. Jaspers podkreślał indywidualność i konkretność ludzkiego doświadczenia własnego istnienia i niemożliwość wykroczenia poza to indywidualne doświadczenie. Akcentował również konieczność dokonywania wyborów przez człowieka w doświadczanych przez niego sytuacjach oraz nieuchronność samych tych sytuacji – człowiek wedle Jaspersa jest zawsze w jakiejś sytuacji.

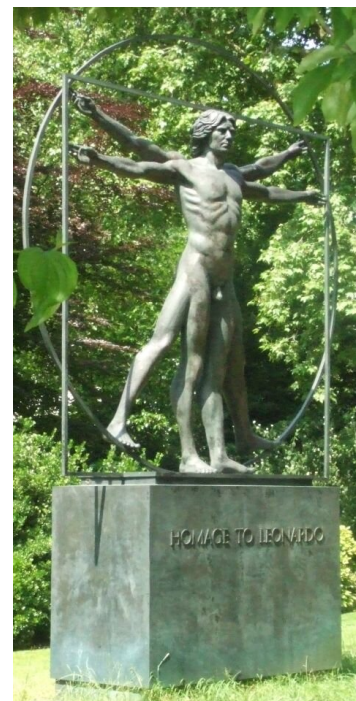
Wymiary egzystencjalizmu w tekstach filozoficznych

Humanizm:

((Martin Heidegger

List o humanizmie

Jeżeli człowiek ma się teraz raz jeszcze znaleźć w pobliżu bycia, musi najpierw nauczyć się egzystować w tym, co bezimienne. W równym stopniu musi umieć rozpoznawać zwodniczość tego, co publiczne, jak niemoc tego, co prywatne. Człowiek zanim zacznie mówić, musi na nowo dać się ugodzić wezwaniu bycia, narażając się na

niebezpieczeństwo, że wtedy będzie rzadko miał coś do powiedzenia. W ten tylko sposób zostanie przywrócona słowu drogocенność jego istoty, a człowiekowi domostwo do zamieszkania w prawdzie bytu.

Czyż w tym ugodzeniu człowieka przez wezwanie bycia, w tym usiłowaniu przysposobienia człowieka od tego wezwania nie kryje się staranie o człowieka? O cóż innego chodzi w „trosce”, jeśli nie o to, by człowieka przywrócić jego istocie? A cóż to innego znaczy jak nie to, by człowiek (*homo*) stał się ludzki (*humanus*)? [...] Jeżeli jednak przez pojęcie humanizmu rozumie się ogólne staranie o to, by człowiek stawał się wolny ku swemu człowieczeństwu i by w stawaniu tym odnajdywał swoją godność, to w zależności od koncepcji „wolności” i „natury” człowieka różne będą też humanizmy.

Źródło: Martin Heidegger, *List o humanizmie*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, tłum. Józef Tischner, Warszawa 1988, s. 408–409.

Indywidualizm:

((Karl Jaspers

Wprowadzenie do filozofii

Upewnijmy się teraz co do naszego położenia jako ludzi. Istniejemy zawsze w sytuacjach. Sytuacje się zmieniają, pojawiają się różne okazje.

Stracona okazja nigdy więcej nie wraca. Ja sam mogę się przyczynić do zmiany sytuacji. Ale są sytuacje niezmiennające swej istoty, nawet gdy zmieniają

Enzo Plazzotta, *W hołdzie dla Leonarda (człowiek witruiwiański)*, 2010, Londyn

Rzeźba przedstawia słynny wizerunek doskonałego człowieka (człowieka witruiwiańskiego) stworzony przez Leonarda da Vinci. Obraz ten jest symbolem humanizmu – wartości człowieka i człowieczeństwa.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY 2.0.

August Rodin, *Człowiek, który idzie*, 1907, Paryż
Rzeźba w zaskakujący sposób ukazuje człowieka

się ich chwilowe przejawy, a ich przemożną siłę spowijają różne zasłony: muszę umrzeć, muszę cierpieć, muszę walczyć,

podlegam władzy przypadku,

nieuchronnie wikłam się w winę. Te podstawowe sytuacje naszego istnienia nazywam sytuacjami granicznymi. To znaczy: nie możemy wyjść poza te sytuacje, nie możemy ich zmienić. Uświadomienie sobie tych sytuacji jest, po zdumieniu i wątpieniu, kolejnym, głębszym źródłem filozofii. W istnieniu potocznym często staramy się od nich uchylać, przymykamy oczy i żyjemy tak, jakby ich nie było.

Zapominamy o tym, że musimy umrzeć, zapominamy o naszej winie i naszym uzależnieniu od przypadku. Mamy wówczas do czynienia wyłącznie z konkretnymi sytuacjami, które usiłujemy rozstrzygać na naszą korzyść, na które reagujemy planowym działaniem w świecie, pobudzani przez nasze życiowe interesy.

Natomiast nasza reakcja na sytuacje graniczne sprowadza się bądź do ich maskowania, bądź też, jeśli pojęliśmy je naprawdę, do rozpacz i odrodzenia: stajemy się sobą dzięki przemianie naszej świadomości bytu

Źródło: Karl Jaspers, *Wprowadzenie do filozofii*, tłum. A. Wołkiewicz, Warszawa 1998.

pozbawionego głowy, która jest symbolem indywidualności człowieka. To w głowie bowiem mieszczą się ludzkie myśli i emocje, a stanowiąca jej część twarz zawiera rysy, które odróżniają każdego z nas.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Etyzm:

((Jean-Paul Sartre

Egzystencjalizm jest humanizmem

Istnieje przynajmniej jeden byt, którego egzystencja poprzedza esencję, jeden byt, który istnieje przed możliwością zdefiniowania go przez czyjś umysł, [...] tym bytem jest człowiek lub – jak mówi Heidegger – realność

ludzka. Co to znaczy w tym wypadku, że egzystencja poprzedza esencję? To znaczy, że człowiek najpierw istnieje, zdarza się, powstaje w świecie, a dopiero później się definiuje. Człowieka w pojęciu egzystencjalisty nie można zdefiniować dlatego, że jest on pierwotnie niczym. Będzie on czymś dopiero później, i to takim, jakim się sam uczyni. [...] Człowiek jest tylko tym, czym siebie uczyni. Taka jest pierwsza zasada egzystencjalizmu. [...] Człowiek jest przede wszystkim projektem, przeżywanym subiektywnie, miał być pianą, pleśnią czy kalafiorem. [...] Ale jeżeli rzeczywiście egzystencja poprzedza esencję, to człowiek jest odpowiedzialny za to, czym jest. Tak więc pierwszym krokiem egzystencjalizmu będzie uświadomienie człowiekowi, czym jest on sam, i złożenie na niego całkowitej odpowiedzialności za siebie. Chcemy powiedzieć, że jest on odpowiedzialny nie tylko za swą indywidualność, ale również za wszystkich ludzi.

Źródło: Jean-Paul Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, tłum. Anna Rudzińska, Warszawa 1988, s. 442.

Janus Kamban, *Mężczyzna i kobieta*, 1971, Torshavn
Artysta ukazuje symboliczną relację pomiędzy ludźmi. Relacje te są podstawą, na której ujawniają się wartości etyczne – nasze postawy i działania wobec innych.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

egzystencja

(z łac. *ex* – poza, *sistere* – znajdować się) ludzkie istnienie, życie, rozumiane jako indywidualna realność, doświadczana przez każdego świadomego człowieka, sytuacje przeżywane przez poszczególnych ludzi

esencja

(z łac. *essentia* - istota) istota (natura) rzeczy; zbiór cech, które sprawiają, że określony byt jest tym, czym jest, przesądzają o jego tożsamości

egzystencjalizm (filozofia egzystencjalna)

ruch filozoficzny powstały w latach 30. XX w. w Europie, który w centrum zainteresowania stawiał problematykę ludzkiego istnienia w świecie, zwłaszcza jego sensu i konsekwencji etycznych

problematyka egzystencjalna (pytania egzystencjalne)

problematyka obejmująca najważniejsze pytania dotyczące ludzkiego losu, ludzkiej kondycji w świecie, wyborów etycznych dokonywanych przez człowieka

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli i wynotuj z niej słowa kluczowe dla egzystencjalizmu. Znajdź w tekstach egzystencjalistycznych cytaty, które mogą stanowić ilustrację przedstawionych na mapie myśli idei i zagadnień. Zanotuj je.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Na podstawie mapy myśli oraz wypisanych cytatów sformułuj notatkę o trzech nurtach egzystencjalizmu, która będzie podsumowaniem lekcji.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, które z twierdzeń dotyczących egzystencjalizmu są fałszywe.

- Egzystencjalizm stworzył własny system filozoficzny.
- Filozofia egzystencjalna stała się akademicką szkołą filozoficzną.
- Egzystencjalizm był zbiorem teoretycznych spekulacji.
- Egzystencjaliści dążyli do żywej refleksji nad ludzkim doświadczeniem.

Ćwiczenie 2

Wskaż, które z podanych niżej określeń człowieka należą do określeń egzystencjalistycznych.

- byt-w-świecie
- istota
- byt-ku-śmierci
- egzystencja

Ćwiczenie 3

Uzupełnij wypowiedź, uwzględniając egzystencjalistyczną terminologię.

W centrum swego zainteresowania egzystencjalizm stawia, dlatego humanistyczny rys tej filozofii jest zawsze wyraźny. Jednym z podstawowym założeń filozofii egzystencjalnej jest uznanie, że żyjemy zawsze w konkretnych, dlatego, że nasze życie nie jest niczym innym niż doświadczeniem wszystkiego, czego doznajemy w konkretnym miejscu i czasie. Egzystencjalizm nie poszukuje stałej, niezmiennej, ogólnej istoty człowieka, ale uznaje, że sam siebie określa – podejmując wybory życiowe, określa to, kim jest.

Ćwiczenie 4

Spośród podanych niżej pojęć wskaż te, które łączyły M. Heideggera, J. P. Sartre'a i K. Jaspersa.

- istnienie
- egzystencja
- śmierć
- nicość
- łaska
- człowiek
- czas
- doświadczenie

Ćwiczenie 5

Jak na gruncie filozofii Sartre'a rozumieć zdanie: *Człowiek jest tylko tym, czym siebie uczyni?*

- Człowiek nie musi się liczyć z innymi w swoim życiu.
- Człowiek może robić w życiu, co chce.
- Człowiek sam siebie określa i bierze odpowiedzialność za swój los.
- Człowiek musi postępować zgodnie z prawami natury.

Ćwiczenie 6

Przyporządkuj do każdego z poniższych filozofów pojęcia charakterystyczne dla jego myśli.

wolność, trwoga, bycie, sytuacja graniczna, troska, nicość, sytuacja, odpowiedzialność

M. Heidegger	
J. P. Sartre	
K. Jaspers	

Ćwiczenie 7

Co łączy twierdzenie Heideggera, że jeżeli człowiek ma się znaleźć w pobliżu bycia, musi najpierw nauczyć się egzystować w tym, co bezimienne, oraz Sartre'a, że egzystencja poprzedza esencję?

- Uznanie, że egzystencja jest możliwa do określenia.
- Przekonanie, że nie można określić natury (istoty człowieka).
- Przekonanie, że istnieje określona ludzka natura.
- Uznanie, że człowiek musi postępować zgodnie ze swoją naturą (istotą).

Ćwiczenie 8

Wymień pięć odmian sytuacji granicznych na podstawie twierdzenia K. Jaspersa:

” Karl Jaspers

Wprowadzenie do filozofii

Ale są sytuacje niezmienną swą istotą, nawet gdy zmieniają się ich chwilowe przejawy, a ich przemożną siłą spowijają różne zasłony: muszę umrzeć, muszę cierpieć, muszę walczyć, podlegam władzy przypadku, nieuchronnie wzięłam się w winę. Te podstawowe sytuacje naszego istnienia nazywam sytuacjami granicznymi. To znaczy: nie możemy wyjść poza te sytuacje, nie możemy ich zmienić.

Uświadomienie sobie tych sytuacji jest, po zdumieniu i wątpieniu, kolejnym, głębszym źródłem filozofii.

Źródło: Karl Jaspers, *Wprowadzenie do filozofii*, tłum. A. Wołkowicz, Warszawa 1998.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: Filozofia

Temat: Wymiary egzystencjalizmu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

12. Egzystencjalizm. Uczeń:

- 1) wymienia ważniejsze cechy, odmiany i przedstawicieli (w tym prekursorów) egzystencjalizmu;
- 2) przedstawia główne idee humanistycznego egzystencjalizmu Jean-Paula Sartre'a;
- 3) objaśnia Karla Jaspersa pojęcie sytuacji granicznych;
- 4) charakteryzuje jeden z następujących kierunków filozofii XX wieku: filozofia życia, hermeneutyka, personalizm, filozofia dialogu;
- 5) analizuje fragmenty następujących tekstów: Wprowadzenie do filozofii Karla Jaspersa (rozdz. 2 Źródła filozofii) oraz Egzystencjalizm jest humanizmem Jean-Paula Sartre'a.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Wymienisz głównych przedstawicieli egzystencjalizmu.
- Scharakteryzujesz humanistyczny, etyczny i indywidualistyczny wymiar egzystencjalizmu.
- Przeanalizujesz fragmenty tekstów egzystencjalistycznych.
- Wskażesz różnice i podobieństwa w różnych postaciach egzystencjalizmu.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia poglądy filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej;
- rozpoznaje związki między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką;
- wymienia ważniejsze pojęcia, zagadnienia i stanowiska głównych dyscyplin filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- lekcja odwrócona.

Metody i techniki nauczania:

- odwrócona klasa;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- śniegowa kula.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją:

1. Nauczyciel tydzień przed lekcją dzieli klasę na trzy grupy oraz udostępnia uczniom materiał „Wymiary egzystencjalizmu”. Każda grupa losuje jeden z nurtów w filozofii egzystencjalizmu: humanizm, indywidualizm, etyzm. Uczniowie mają za zadanie przygotować prezentacje o przedstawicielach i założeniach tych nurtów. Warto ustalić z nimi kryteria oceny prezentacji, przy czym powinni sami je zaproponować i zatwierdzić. Nauczyciel może zaproponować np. następujące: długość prezentacji, liczba wykorzystanych źródeł, obecność cytatów, sposób przekazu, wzbudzenie zainteresowania słuchaczy, etc.

2. Uczniowie samodzielnie ustalają plan pracy w swojej grupie – zadania do realizacji, podział czynności do wykonania między jej członkami i formy realizacji.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel podaje temat i cele lekcji oraz wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. **Mapa myśli.** Uczniowie w parach udzielają odpowiedzi na polecenie 1. zawarte w sekcji „Mapa myśli”:
 - *Zapoznaj się z mapą myśli i wynotuj z niej słowa kluczowe dla egzystencjalizmu. Znajdź w tekstach egzystencjalistycznych cytaty, które mogą stanowić ilustrację przedstawionych na mapie myśli idei i zagadnień. Zanotuj je.*Następnie porównują swoje odpowiedzi z inną parą uczniów.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie prezentują opracowane zagadnienia, wyjaśniają używane pojęcia. Prezentacje podlegają ocenie według wcześniej ustalonych kryteriów. Wybrana osoba podsumowuje ten etap lekcji. Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej, wskazując mocne i słabe strony prezentacji.
2. **Śniegowa kula.** Debata z wykorzystaniem metody „śnieżnej kuli”. Każdy z uczniów wymyśla pytanie, jakie chciałby zadać egzystencjalistom z wybranego nurtu. Następnie uczniowie łączą się w pary i analizują swoje propozycje, pozostawiając tylko jedną z nich. Pary łączą się w czwórki itd. Procedura trwa aż do momentu, gdy pozostaną tylko dwie grupy i zostaną tylko dwa pytania. Wtedy cała klasa losuje tylko jedno z nich, następnie formułuje na jego podstawie tezę i zaczyna się debata. Uczniowie wybierają stanowisko zgodnie ze swoim światopoglądem i przekonaniem i zajmują miejsca po dwóch stronach sali. Nad przebiegiem debaty czuwa nauczyciel lub wybrany uczeń.
3. Realizacja zadań interaktywnych 1-5 z e-materiału w sekcji „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie indywidualnie udzielają odpowiedzi na polecenie nr 2 w sekcji „Mapa myśli”:
Na podstawie mapy myśli oraz wypisanych cytatów sformułuj notatkę o trzech nurtach egzystencjalizmu, która będzie podsumowaniem lekcji.
2. Weryfikacja przygotowanej na początku lekcji mapy myśli. Co się zmieniło? Co można dopisać?
3. Lekcję podsumowuje chętny uczeń, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

Zadania interaktywne nr 6-8 z e-materiału.

Materiały pomocnicze:

- Martin Heidegger, *List o humanizmie*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, tłum. Józef Tischner, Warszawa 1988.
- Karl Jaspers, *Filozofia*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich**, tłum. Mirosław Skweciński, Warszawa 1988.
 - Jean-Paul Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, tłum. Anna Rudzińska, Warszawa 1988.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Nauczyciel może wykorzystać mapę myśli do podsumowania lekcji.